

УДК 378.225

Світлана Шевчук

КЕЙС-МЕТОД ЯК ЗАСІБ ЗРОСТАННЯ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

Перехід від освітньої парадигми індустріального суспільства до парадигми постіндустріального означає, що змінюється розуміння освіти як набуття готових знань і уявлення педагога лише як носія цих знань. Настає час усвідомити освіту як здобуток особистості, як спосіб її самореалізації у житті, як засіб побудови кар'єри. Це змінює мету навчання, його мотиви, норми, форми, а також роль, функції та результативність діяльності педагога.

Вимоги до педагога професійної школи перебувають у постійному розвитку, що відображається у розширенні його професійних функцій, засвоєнні нових видів діяльності, які пов'язані з вимогами ринку праці, необхідністю соціального партнерства у підготовці робітничих кадрів. Упровадження інноваційних освітніх технологій потребує сьогодні якісно нового педагога, який готовий до роботи у нових умовах, здатного адаптуватися до педагогічних інновацій і швидко реагувати на сучасні та перспективні процеси соціального й економічного характеру.

Актуальність застосування інноваційних форм і методів у післядипломній освіті зумовлена необхідністю вдосконалення педагогічної майстерності педагога, який є носієм сучасних знань і безпосереднім організатором пізнавально-розвивального процесу та науково-методичної діяльності у професійному навчальному закладі. Практика засвідчує: результативність освітніх інновацій можлива лише за умови їх дидактичного обґрунтування, прогностичності й технологічності. Останнє передбачає виникнення проблеми побудови цілісної педагогічної системи з відповідним інструментальним забезпеченням, яка б гарантувала досягнення спрогнозованого результату в діяльності педагогічних працівників при підготовці кваліфікованих робітників у сучасних соціально-економічних умовах України.

Проблемі впровадження інноваційних освітніх технологій у процес підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників присвячені роботи С. Болсуна і І. Чипиленка (інноваційний підхід до формування професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти), Л. Даниленка (управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі освіти), Л. Зазуліної (кейс-метод у системі підвищення кваліфікації педагогів), В. Русола (особистість педагога – вектор освітніх змін), С. Скрипника (запровадження інно-

вацій, інноваційних педагогічних технологій як показник якості післядипломної педагогічної освіти) та інших.

На підставі багаторічного досвіду підвищення кваліфікації та результатів останніх наукових досліджень сьогодні колективом кафедри методики і новітніх освітніх технологій Інституту післядипломної освіти (м. Донецьк) інженерно-педагогічних працівників УМО НАПН України реалізується модульно-компетентнісний підхід до організації підвищення кваліфікації, який базується на реалізації традиційних та інноваційних принципів, ураховує прогностичну модель інноваційної діяльності педагогічних працівників і структуру методичної та спеціальної компетентностей, що створює передумови для системного вдосконалення змістової та процесуальної складових навчального процесу, оптимізацію процесу навчання та підвищення його результативності.

Метою даної публікації є теоретичне обґрунтування ситуаційного методу (case study) як однієї з технологій проблемно-розвиваючого навчання, розроблення дидактичних засад його застосування у процесі підвищення кваліфікації освітян на основі диференційованого підходу, визначення місця та видів кейсів саме у реалізації курсової підготовки педагогічних працівників професійної школи, умов їх застосування, розроблення змісту кейсів, методики їх реалізації та визначення ефективності.

Динаміка розвитку сучасної України у період відродження національної економіки та поява можливостей для розкриття професійного потенціалу особистості потребує від фахівців здатності до самовдосконалення, створення власного професійного іміджу, постійної праці над собою для того, щоб уміти ефективно використати набуті професійні знання та вміння. Це стосується будь-якого фаху, зокрема педагогічного. Але, як показує практика, багато педагогічних працівників не можуть гідно себе презентувати і стати цікавими для суб'єктів навчально-виховного процесу, хоча й мають необхідну компетентність. Причини різні. Одна з них – неспроможність педагога презентувати себе як висококваліфікованого фахівця через невміння зробити це на належному рівні. Нерідко саме це тягне за собою репутацію непрофесіонала, що далеко не завжди відповідає дійсності. З іншого боку, варто зазначити, що чимало педагогів насправді не мають адекватної ділової репутації та необхідного для успіху професійного іміджу.

Аналіз філософських, соціальних, психологічних та інших першоджерел [1] показав: щоб мати позитивну ділову репутацію і привабливий позитивний імідж, необхідно виконувати ряд вимог, які суспільство висуває до педагога, а саме: *адаптованість* – уміння пристосовуватися до швидкозмінних умов другого тисячоліття людської цивілізації; *соціальну відповідаль-*

ність – уміння діяти відповідально як громадянину своєї країни; *комунікативно-інформаційні навички та медіаграмотність* – уміння здобувати, аналізувати, опрацьовувати, оцінювати та створювати інформацію, використовувати всілякі види спілкування, зокрема за допомогою мультимедійних засобів у різноманітних формах за будь-яких умов; *інтелектуальну допитливість і творчість* – здатність до створення, модернізації, відкриттів, упроваджень нових ідей, оригінальності й інновацій; *критичне та системне мислення* – розуміння взаємозв'язків між системами і здатність до вірогідних суджень для окреслення, аналізу та вирішення проблем; *міжособистісні та групові взаємини* – вміння продуктивно співпрацювати в різних командах і здатність до лідерства; *самоспрямування у навчання впродовж усього життя* – розпізнавання і визначення пріоритетів, розуміння власних проблем і пошук ресурсів для самоосвітньої діяльності.

Слід зазначити, що цей перелік далеко не повний. Його можна продовжувати, ґрунтуючись на багатогранності людської особистості. Все вищезгадане лише свідчить про необхідність змінюватися адекватно вимогам, продиктованих часом.

Проблему інноваційного підходу до формування професійного іміджу педагога сьогодні вирішує система післядипломної освіти України, зокрема інститути післядипломної педагогічної освіти, розвиток якої вимагає від педагогічної науки запровадження нових форм і методів у навчально-виховній та науково-методичній діяльності педагогічних працівників як інститутів післядипломної освіти, так й інших освітніх закладів України, у тому числі і професійних. Добором, теоретичним осмисленням, класифікацією педагогічних інновацій займається нова галузь педагогічного знання – педагогічна інноватика. Її прогностичний розвиток, аналіз, оцінки конкретних реалій мають непересічну цінність і для педагогічної практики, особливо для налаштованих на творчість педагогів.

Як правило, всі освітні інновації представлені своїми технологіями і реалізуються через них. За визначенням ЮНЕСКО, *освітня технологія* – це у загальному значенні системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань, який враховує людські та технічні ресурси, їхню взаємодію і має на меті оптимізацію форм освіти. Технологія навчання є інструментом досягнення цілей навчання, це “спосіб реалізації змісту навчання через систему форм, методів, засобів навчання, що дозволяють одержати гарантований, із надійно оціненою ймовірністю результат” [3].

Вибір освітньої технології – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи педагога з учнем.

Сьогодні освітянами-науковцями визнані інноваційними такі технології, як інтегративно-модульні, ситуативні, проектні, проблемно-розвиваючі, технології моделювання професійної діяльності, ігрові, інформаційно-комунікаційні й ін.

Авторами case study (кейс-метод, метод аналізу ситуацій, ситуаційний метод) вважають англійських науковців М. Шевера, Ф. Едейема та К. Єйтс. Уперше кейс-метод був використаний у 1910 р. у Гарвардській бізнес-школі для викладання управлінської дисципліни. Набувши особливої популярності у 70–80-х рр., він удосконалювався і став невід’ємною складовою інтерактивних форм і методів навчання не лише в американській, а й у західноєвропейській бізнес-освіті.

Нині спостерігається поєднання міжнародного досвіду використання ситуаційного методу з національною специфікою процесів навчання і виховання, ментальності, соціально-економічним розвитком країни загалом і системи освіти зокрема.

Українські фахівці розглядають *кейс-метод* у трьох аспектах: як специфічний метод навчання, як парадигму діяльності та способу мислення педагога і як сферу творчої діяльності, спрямованої на розв’язання сучасних проблем суспільства (освіти) [2].

На думку багатьох практиків від освіти, *особливість ситуаційного методу* полягає у тому що: цей метод призначається для отримання не точних, а плюралістичних знань із предмета, адаптований на багатоаспектність сприйняття й орієнтацію в проблемному колі; акцент освіти переноситься з оволодіння готовими знаннями на його вироблення; результатом застосування кейс-методу є не лише знання, а й навички професійної діяльності; технологія методу доволі проста: за визначеними правилами розробляється модель конкретної реальної ситуації та відображається необхідний комплекс компетенцій для її вирішення; окрім набуття системи знань, умінь і навичок, відбувається розвиток системи цінностей, професійних позицій і мотивації, життєвих установок тощо; долається недолік традиційної системи навчання, пов’язаний із сухістю, беземоційністю викладу навчального матеріалу, пасивною роллю слухача; наявність у структурі кейс-методу спорів, дискусій, аргументацій досить серйозно навчає дотримуватися норм і правил спілкування, здійснює позитивний вплив на активність пізнавальної діяльності, розвиток когнітивної сфери, результативність та ефективність навчання і творчих здібностей особистості.

Функціонально-діяльнісна модель кейс-методу [2] відображає закономірності пізнавально-творчого процесу та функціонування проблемної ситуації (*табл. 1*).

Таблиця 1

Функціонально-діяльнісна модель кейс-методу

Етапи функціонування проблемної ситуації	Етапи роботи з кейсом	Зміст діяльності на кожному етапі
Виникнення проблеми	Організаційний	Ознайомлення слухачів з матеріалами кейсу
Формулювання проблеми	Установно-мотиваційний	Постановка мети та конкретизація завдань кейсу
Розв'язання проблемної ситуації	Навчально-діяльнісний	Індивідуальна та групова робота з виконання завдань
Зняття проблеми	Узагальнюваль-но-підсумковий	Спільне обговорення результатів, підведення підсумків, оцінювання

Загальні цілі, на які спрямоване використання кейс-методу, залежать від типу конкретної ситуації, а навчальні завдання полягають у: набутті навичок використання теоретичного матеріалу для аналізу практичних проблем; формуванні навичок оцінювання ситуації, вибору й організації пошуку основної інформації; виробленні вмінь формулювати питання і запити; виробленні вмінь розробляти багатоваріантні підходи до реалізації плану дій; формуванні вмінь самостійно приймати рішення в умовах невизначеності; формуванні навичок і прийомів усебічного аналізу ситуацій, прогнозування способів розвитку ситуацій; формуванні вмінь і навичок конструктивної критики.

В освітній діяльності (зокрема у роботі з підвищення кваліфікації педагогічних працівників) використовуються різні види кейсів.

Найпростішими для використання є **кейси вибору**, робота з якими може займати не більше 15-20 хвилин. Це, зазвичай, “закриті” кейси, які містять усю необхідну інформацію – опис ситуації, яка має два рішення. Необхідно проаналізувати всі її аспекти й обґрунтувати оптимальність зробленого вибору. Зміст кейсів спрямований на вибір виходу із конфліктної ситуації (наприклад, вибір кращого підручника для викладання предмета, конкретних форм, методів чи засобів навчання, виховання тощо). Такі кейси незамінні для підготовки до подальшої роботи з більш складними кейсами, активізують аудиторію, сприяють набуттю різноманітних умінь, у тому числі інтелектуальних.

Кейси-тренінги передбачають практичні вправи або дії, спрямовані на вироблення необхідних умінь, навичок чи груп компетентностей. Їх доцільно використовувати при вдосконаленні стилю спілку-

вання педагога. Завданнями таких кейсів є: проведення презентацій; застосування різноманітних прийомів для створення ситуації успіху, підтримання позитивного психологічного мікроклімату; конструктивних діалогів, уміння пояснити складний матеріал; здійснити комунікативну атаку чи висловити оцінне судження. Переваги цих кейсів полягають у нескладності, динамічності, певній театралізованості, дієвості щодо корекції поведінки та стилю педагогічної взаємодії, тобто сприяють удосконаленню комунікативної компетенції педагогів.

На відміну від кейсів вибору, **конфліктні кейси** передбачають самостійний пошук виходу із конфліктної ситуації. Основне призначення конфліктного кейсу полягає у виробленні навичок поведінки педагогів у конфліктних ситуаціях, а також здатність приймати адекватні рішення. Наприклад, один із таких кейсів містить “історію” розвитку конфлікту, зміст скарги педагога, пояснення директора навчального закладу чи його заступника з навчально-виховної роботи, дані й опис умов роботи педагога, довідку з вивчення системи його роботи, результати анкетування учнів і батьків. Аналіз цього кейса потребує вирішення таких питань: тип закладеного в кейс конфлікту; етап, на якому перебуває конфлікт; роль, функції та структура конфлікту; способи і шляхи його розв’язання.

У даному кейсі закладена рольова концепція. Під *роллю* розуміють сукупність вимог, що висуваються до осіб, які відстоюють певні соціальні позиції. Тому в кейсі містяться допоміжні матеріали, які дають змогу учасникам глибше усвідомити “закони” рольової діяльності.

Кейси-конфлікти викликають жвавий інтерес, супроводжуються емоціями, проявом індивідуальності, проте є небезпека відвертання уваги від суті конфлікту та зосередження на другорядних аспектах.

Інноваційні кейси успішно впроваджуються у практику курсового підвищення кваліфікації педагогічних працівників і містять проблему вибору та запровадження освітніх інновацій. Такі кейси, як правило, довготривалі та найчастіше “відкриті”, тобто потребують самостійної роботи з пошуку необхідної інформації. Такі кейси носять назву “трансформерів”: залежно від тривалості курсів підвищення кваліфікації, етапності, категорії, фаху та посад слухачів кейси можна представляти у різних варіантах. Зміст таких кейсів спрямований на створення програми чи проекту за вибором і запровадження технологій навчання та виховання у практичну діяльність навчального закладу чи окремих педагогів. Вони сприяють усвідомленню чинників підтримки та гальмування, що впливають на інноваційний процес, навчають розробляти стратегію і тактику, враховувати реальні умови, чітко передбачати можливий результат.

Оптимальний **комплект матеріалів кейса** має містити:

1. Титульний лист.
2. Інструкцію, в якій сформульовані мета, завдання, питання для обговорення, кінцевий результат, критерії оцінювання, структура й етапи діяльності, їх часовий ліміт.
3. Опис ситуації.
4. Додатки з необхідною інформацією (тексти, копії документів, статистичні дані, графіки, фотографії чи відео-матеріали за потребою).
5. Висновок по кейсу (можливі вирішення проблеми чи обґрунтування вибору).
6. Анкета або думка слухача про зміст і процес роботи над кейсом, самоаналізом та можливими пропозиціями щодо його вдосконалення.

Типовий сценарій організації заняття з курсової підготовки за кейс-методом має таку структуру:

I. *Організаційний етап.* Слухачі отримують кейси не пізніше, як за день до заняття. Якщо кейс “відкритий”, то заздалегідь (залежно від складності завдань для самостійної роботи) викладач курсів продумує місце і час проведення, готує аудиторію та необхідне обладнання.

II. *Підготовчий етап.* Заняття розпочинаються з контролю знань слухачів, з’ясування центральної проблеми, яку необхідно розв’язати, та рівня її усвідомлення. Далі доцільно поділити слухачів на групи, які обирають “спікера”. При цьому бажано, щоб усі учасники мали “бейджики”, це сприяє встановленню певної атмосфери спілкування.

III. *Аналітичний етап.* Вивчається конкретна ситуація за певним сценарієм, який передбачає самостійну роботу або “мозковий штурм” у межах малої групи. Форми і методи можуть бути надзвичайно різноманітні згідно із задумом кейсу. Етап завершується публічним виступом із представленням і захистом запропонованого рішення, програми, проекту тощо. У ході керованої дискусії можливі запитання до того, хто виступає, доповнення членів групи. За потреби спільне розв’язання проблемної ситуації здійснюється голосуванням.

IV. *Підсумковий етап.* Викладач інформує про подолання проблеми в реальному житті або обґрунтовує власну версію й обов’язково оприлюднює кращі результати, оцінює (чи проводить взаємооцінювання) роботу кожної малої групи і кожного слухача.

На основі вищевикладеного можна зазначити, що кейс-метод потребує чіткого визначення у навчально-виховному процесі, навчальному предметі, науково-методичній роботі, базується на конкретній ситуації, потребує майстерності керування з боку викладача-організатора. *“Продуктивний”*

кейс має відповідати таким вимогам: мати чітко поставлену мету створення, відповідний рівень складності, бути актуальним чи перспективним, містити якісно оформлені матеріали в оптимальному обсязі (до 20 сторінок), мати соціокультурне забарвлення, ілюструвати типові ситуації, розвивати аналітичне мислення, провокувати дискусію, мати декілька рішень.

Загалом можна констатувати, що кейс-методика сприяє особистісно-професійному зростанню педагогів, а саме: *розумовий розвиток* зумовлено отриманням нових різнопланових знань, способів дій, навичками аналізу, роботи з інформацією, комунікативними вміннями; *моральний розвиток* – розвиток активності, самооцінка, партнерство і співробітництво, дотримання суспільних норм; *у мотиваційно-вольовій сфері* відбувається зміцнення волі, розвиток мотивації, цілепокладання тощо; *професійне вдосконалення* – розвиток працьовитості, практичні знання та навички, здатність конкурувати, підвищення професійного іміджу.

Таким чином, основною характеристикою іміджу педагога професійної школи вважається його професійна компетентність, яка визначається через основні показники: підготовленість до педагогічної та науково-методичної діяльності, особиста педагогічна майстерність, інноваційність мислення, професійні прогностичні уміння. Кейс-метод є одним з ефективних засобів зростання професійної майстерності та реноме педагога.

Застосування цього ситуаційного методу повинно бути методично, інформаційно, організаційно й педагогічно обґрунтованим і забезпеченим. Необхідною умовою його застосування в процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійної школи є чітке планування, діагностика й експертна оцінка тих навчальних дисциплін, їх розділів і тем, де використання цього методу дає найбільший ефект.

Посилання:

1. Болсун С. Інноваційний підхід до формування професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти / С. Болсун, Н. Чупиленко // Післядипломна освіта в Україні. — 2011. — № 6. — С. 27—31.
2. Зазуліна Л. Кейс-метод у системі підвищення кваліфікації педагогів // Післядипломна освіта в Україні. — 2010. — № 2. — С. 27—30.
3. Русол В. Особистість педагога – вектор освітніх змін // Післядипломна освіта в Україні. — 2003. — № 3. — С. 56—60.

References (transliterated and translated):

1. Bolsun S., Chupylenko N. Innovatsiyni pidkhd do formuvannya profesiinoho imidzhu pedahoha v systemi pisljadiplomnoi osvity (An innovative approach to creating teachers' professional image in post-graduate education) // Postgraduate education in Ukraine, 2011, № 6. P. 27—31.
2. Zazulina L. Keis-metod u systemi pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohiv (Case method of teachers' in-service training) // Postgraduate education in Ukraine, 2010. № 2. P. 27—30.

3. *Rusol V.* Osobystist pedahoha – vektor osvitynikh zmin (The personality of the teacher is a vector of educational changes) // Postgraduate education in Ukraine, 2003. № 3. P. 56—60.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2013

С. Шевчук

Кейс-метод как средство повышения мастерства педагога профессиональной школы

Раскрывается сущность кейс-метода как разновидности ситуативной технологии, приводится его функционально-деятельностная модель; рассматриваются виды кейсов, которые чаще всего используются в системе последилового образования Украины в процессе повышения квалификации педагогических работников. Автор делает вывод, что основной характеристикой имиджа педагога профессиональной школы считается его профессиональная компетентность, которая определяется через основные показатели: подготовленность к педагогической и научно-методической деятельности, личное педагогическое мастерство, инновационность мышления, профессиональные прогностические способности. Кейс-метод является одним из эффективных средств роста профессионального мастерства и репутации педагога. Применение этого ситуационного метода должно быть методически, информационно, организационно и педагогически обоснованным и обеспеченным. Необходимым условием его применения в процессе повышения квалификации педагогических работников профессиональной школы является четкое планирование, диагностика и экспертная оценка тех учебных дисциплин, их разделов и тем, где использование этого метода дает наибольший эффект.

Ключевые слова: педагог профессиональной школы, инновационные образовательные технологии, кейс-метод.

S. Shevchuk

Case Method as a Tool to Improve Skills of Vocational School Teacher

The article reveals the essence of the case method as a kind of situational technology, describes its functional activity model; discusses the types of cases that are most often used in the system of postgraduate education of Ukraine in the process of professional development of pedagogical workers. The author concludes that the main characteristic of the image of a vocational school teacher is his or her professional competence, which is determined by the main indicators: readiness for pedagogical and methodological activities, personal pedagogical skills, innovative thinking, and professional predictive ability. Case method is an effective means of professional skills growth and a teacher's reputation. This situational method application should be methodically, informatively, organizationally and pedagogically sound and secure. A necessary condition for its application in the process of vocational school teacher's in-service training is a good planning, diagnosis and expert evaluation of the academic disciplines, their sections and topics, where the use of this method is the most effective.

Key words: vocational school teachers, innovative educational technologies, case method.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
доцент Л. О. Мільто